

V

N

Bulletin *Kunsthistorici*

De koers van de
kunstgeschiedenis
*Verslag van de
Kunsthistorische Dag*

P. 4

INTERVIEW
met Eveline Deneer,
winnaar
Karel van Manderprijs 2022

P. 12

INTERVIEW
met Frouke van Dijke,
winnaar
Jan van Gelderprijs 2022.

P. 14

Kunstonderwijs:
de bakermat van ons vak

P. 20

en meer...

K

Foto: Carola Doornbos

Het lijkt wel gisteren dat ik nog gedichten in elkaar draaide, me volpropte met wéér een gang tijdens het kerstdiner, en snotterend en kuchend (want wie was er niet ziek in de kerstvakantie?) met een sterretje in de hand het

nieuwe jaar stond in te luiden, maar we zijn alweer halverwege januari. De tijd vliegt, zo ook 2022. Weten we het allemaal nog? Dat we vorig jaar begonnen in een lockdown, dat musea en culturele instellingen dicht

VAN DE REDACTIE

bleven, terwijl we wel mochten winkelen en naar de kapper? Dat we langzaamaan weer 'open' gingen, maar nog wel met een leger aan restricties, mondkapjes en QR-codes en veel activiteiten noodgedwongen online moesten plaatsvinden? Ik herinner me nog goed de allereerste 'live' bijeenkomst van de sectie zelfstandigen sinds de coronapandemie: de workshop fondsenwerving, afgelopen voorjaar. Na die – overigens verrassend interessante – middag in Amsterdam met zoveel échte mensen was ik totaal overprikkeld. Blijkbaar niets meer gewend. Maar gelukkig, ik was niet de enige, meer mensen hadden hier last van.

Overprikkeld of niet, het weerhield ons er niet van onze agenda's weer maximaal vol te propen zodra de coronamaatregelen het toelieten. Wat hadden we veel in te halen, zeker wij als kunsthistorici, nietwaar? En tussen alle openingen, lezingen en wat nog niet meer, genoten we ook nog van alle activiteiten die de VNK te bieden had. Traditiegetrouw

blikken we in dit Bulletin terug op die activiteiten. Je leest onder andere een verslag van de Kunsthistorische Dag, reacties van bezoekende leden, interviews met alle prijswinnaars en een samenvatting van de PAN x VNK dag. Dus mocht je een of ander gemist hebben (omdat je bijvoorbeeld nét te laat was met dat kaartje voor de KHD en op de wachtlijst belandde, hoe ongelukkig!), dan kun je nu nog even lekker op je gemakje alles teruglezen, in die zogenaamd saaie januarimaand waar iedereen uitpuft van alle feestelijkheden en niets moet... Oh nee, wacht, volgende week mogen we alweer naar de VNK-nieuwjaarsborrel! Hoe dan ook, eerst nog even terug naar 2022, en dan gaan we weer: vooruit.

Namens de redactiecommissie wens ik jullie allemaal veel leesplezier en een prachtig 2023 toe,

Lisette Luijkx
zelfstandig kunsthistorisch tekstschrijver en (eind)redacteur

THEMA KATERN:

De koers van de kunstgeschiedenis

De koers van de kunstgeschiedenis

Verslag van de Kunsthistorische Dag

foto's: Lotte Bosch

BULLETIN 2023/1

VERENIGING VAN NEDERLANDSE KUNSTHISTORICI

Door Lisa Spooren, zelfstandig kunsthistorica en onderzoeker

Op vrijdag 28 oktober, één dag nadat klimaatactivisten zich vastlijmden aan het *Meisje met de Parel*, vond in het Mauritshuis de Kunsthistorische Dag plaats. Het thema had niet toepasselijker kunnen zijn: de maatschappelijke relevantie van de kunstgeschiedenis. De stunt van de dag ervoor maakt duidelijk dat culturele instellingen bij uitstek een strijdtoneel zijn voor actuele maatschappelijke debatten. Musea maken steeds vaker tentoonstellingen in co-creatie met verschillende doelgroepen, er komt steeds meer aandacht voor vrouwelijke makers en hun perspectieven

en een kunsthistorische canon die niet verder reikt dan Rembrandt, Vincent van Gogh en Piet Mondriaan is inmiddels ver achterhaald. Zulke ontwikkelingen roepen alleen wel vragen op: wat is de koers van de kunstgeschiedenis? Waar willen we naartoe? Welke rol hebben traditioneel opgeleide kunsthistorici hierin? En hoe maken we kunst zo relevant mogelijk voor zo veel mogelijk mensen? Drie sprekers – Margriet Schavemaker, Meta Knol en Jenny Reynaerts – deelden hun visie.

‘Slashers’

Margriet Schavemaker, artistiek directeur van het Amsterdam Museum en bijzonder hoogleraar Media en Kunst in de Museale Praktijk aan de UvA, pleit voor een verbreding van de kunsthistorische canon en een transformatie van het museale veld. Met alleen traditioneel opgeleide kunsthistorici kom je er niet als museale instelling, stelt zij. Margriet is gepromoveerd binnen de kunstgeschiedenis en filosofie. Van daaruit stapte ze over

“Er zijn tegenwoordig steeds meer ‘slashers’ die zich niet langer alleen focussen op hun eigen vakgebied, maar juist vanuit verschillende achtergronden bijdragen. Zoals een rapper die naast muzikant ook een kunstenaar, activist en filmmaker is.”

naar mediastudies, een ervaring die grote invloed had op haar visie op de koers van de kunstgeschiedenis. In haar loopbaan ondervond ze dat kruisbestuivingen tussen onder meer kunstenaars, curatoren, activisten, kunsthistorici en theatermakers kunnen leiden tot nieuwe blikken op maatschappelijke relevantie van kunst - een visie die ze nu als artistiek directeur praktiseert in het Amsterdam Museum. Bijvoorbeeld in de meerstemmige participatieve tentoonstelling *De Gouden Koets*, die tot

stand kwam met behulp van een elfkoppig interdisciplinair team. Kunstenaars voorzagen de tentoonstelling van installaties, sculpturen, schilderijen, geluidskunst en performances om zo artistieke en kritische inzichten op de Gouden Koets zichtbaar te maken.

Werken in een interdisciplinair team zorgt voor een variëteit aan perspectieven. Margriet merkte dat er tegenwoordig steeds meer ‘slashers’ zijn die, in tegenstelling tot specialisten, zich niet langer alleen focussen op hun eigen vakgebied, maar juist vanuit verschillende achtergronden bijdragen. Zoals een rapper die naast

muzikant ook een kunstenaar, activist en filmmaker is. Hoewel in een interdisciplinair onderzoeksteam zeker plek moet zijn voor traditionele kunsthistorici, stelt Margriet dat er in de curricula van universitaire studies meer ruimte moet komen voor interdisciplinariteit. Ze vindt dat hedendaagse cultuuruitingen over bijvoorbeeld gender, racisme, activisme en kolonialisme het vertrekpunt moeten zijn. Als culturele instelling moet je immers het heden begrijpen om betekenisvolle koppelingen te leggen met het verleden. Om die reden is Margriet ervan overtuigd dat activisten het museum relevant

houden. In goed overleg kunnen we kunst maatschappelijk relevant maken en fungeren culturele instellingen als het podium.

Collectie Nederland: een dynamische collectie

In 2019 werd een tekening door Peter Paul Rubens uit het bezit van prinses Christina aangeboden op een internationale veiling. De houtskooltekening werd afgehamerd op ruim acht miljoen euro, waarna deze emigreerde naar zijn nieuwe eigenaar in de Verenigde Staten. Waarom kregen Nederlandse musea niet eerst de kans om deze bijzondere tekening te verwerven? Heel simpel: omdat deze specifieke tekening niet was opgenomen in Collectie Nederland op een lijst van beschermde cultuurgoederen. Deze lijst zou moeten voorkomen dat ‘onvervangbare en onmisbare’ kunst niet zomaar verkocht mag worden uit Nederland. Maar wanneer is een cultuurhistorisch object dan ‘belangrijk’ genoeg om op deze lijst te komen?

Volgens Meta Knol, directeur van de Leiden European City of Science 2022 en lid van de

“De welbekende Oude Meesters prijken nog altijd bovenaan de verwervingslijst, terwijl objecten die de diversiteit in de samenleving tonen ook gerepresenteerd, aangekocht en beschermd moeten worden.”

Commissie Collectie Nederland, is Collectie Nederland nog te veel verankerd in de traditionele kunsthistorische canon. Hierdoor ontstaat uitsluiting. De welbekende Oude Meesters prijken nog altijd bovenaan de verwervingslijst, terwijl objecten die de diversiteit in de samenleving tonen, zoals werk van vrouwelijke makers en mensen van kleur, hedendaagse kunst en kunstcollecties van universiteiten, ook gerepresenteerd, aangekocht en beschermd moeten worden. Om die reden pleit de commissie voor

een hernieuwde definitie van Collectie Nederland:

“De Collectie Nederland moet een beeld geven van de rijkdom, complexiteit en diversiteit van ons roerend cultureel erfgoed. Ze fungeert als een spiegel van de Nederlandse identiteit in al zijn verscheidenheid. Wat ertoe behoort kan in de loop van de tijd veranderen.”

Een definitie die diversiteit en vooral dynamiek ademt: een collectie die voortdurend in beweging is om relevante maatschappelijke ontwikkelingen bij te kunnen benen. Bovendien fluctueert de waarde van kunst voortdurend onder invloed van maatschappelijke ontwikkelingen, dus daar moet ook rekening mee gehouden worden. Zo’n dynamisch systeem is er nog niet, daar werken Meta en haar medecommissieleden nu aan, maar de koers is bepaald.

Vrouwen in de kunst: niet nóg een feministische golf

De afgelopen jaren is er hernieuwde aandacht voor de perspectieven en maatschappelijke posities van vrouwen. Daarin

valt nog een flinke slag te maken en dat geldt ook voor culturele instellingen. Is het jou ook wel eens opgevallen dat tekstborden bij portretten van vrouwen vaak gaan over de weelderigheid van haar kleding? Of nog erger: dat de geportretteerde alleen wordt aangeduid als ‘de vrouw van’? Dan ben je niet de enige. Jenny Reynaerts, senior conservator negentiende-eeuwse schilderkunst in het Rijksmuseum, is

“Met name veel negentiende-eeuwse kunstcritici keken zeer neerbuigend naar het werk van vrouwen.”

de voorzitter van ‘Vrouwen van het Rijksmuseum’, een meerjarig onderzoekproject waarmee het Rijksmuseum voor het eerst uitgebreid aandacht besteedt aan de rol van vrouwen in de kunst. Het doel van het project is om vrouwelijke vervaardigers, hoofdrolspelers, verzamelaars en schenkers te identificeren, inventariseren, onderzoeken en uiteindelijk zo zichtbaar mogelijk te maken, zowel binnen als buiten het museum.

Onderzoek naar vrouwen begint meestal bij archief- of literatuuronderzoek, maar Jenny waarschuwt dat het daar soms al mis kan gaan. Met name veel negentiende-eeuwse kunstcritici keken zeer neerbuigend naar het werk van vrouwen. Onderzoekers uit

een latere tijd interpreteerden opvattingen van critici als de vele hobbels die vrouwelijke vervaardigers moesten overwinnen. Wat er vervolgens in de zaalteksten terecht komt is een heldinnenverhaal waar juist weer een slachtofferrol onder zit, terwijl dat niet is wat we aan het publiek willen meegeven over vrouwelijke makers. Hoe kunnen we dit oplossen? Volgens Jenny is deze manier van denken over vrouwen een erfenis uit de negentiende eeuw. We moeten vrouwen gaan zien als onafhankelijke makers en personen – op een gelijke voet met mannen. De focus ligt op hun werk, wat dat uitdraagt en wat vrouwen zelf over hun werk hebben geschreven. Vrouwen moeten gelijkwaardig gepresenteerd worden, zowel in het museum door aankopen, tentoonstellingen en nieuwe perspectieven in labels, als buiten het museum in een up-to-date collectiedatabase. Alleen zo komen we steeds dichterbij een gelijkwaardige representatie.

Paneldiscussie

Hoeveel ruimte is er nog voor de traditioneel opgeleide

kunsthistorici? Betekent dit het einde van de kunsthistorische specialist? Moet een tentoonstelling altijd in het teken staan van maatschappelijke kwesties? En een ‘traditionele’ monografische tentoonstelling heeft toch ook een toegevoegde waarde? De lezingen riepen bij de toehoorders nogal wat vragen op. Alle drie de sprekers waren eensgezind: er moet altijd ruimte blijven voor specialismes. Naast mooie monografische tentoonstellingen moet structureel aandacht uit blijven gaan naar tentoonstellingen en programmeringen die recht doen aan het bevorderen van diversiteit om uitsluiting te voorkomen.

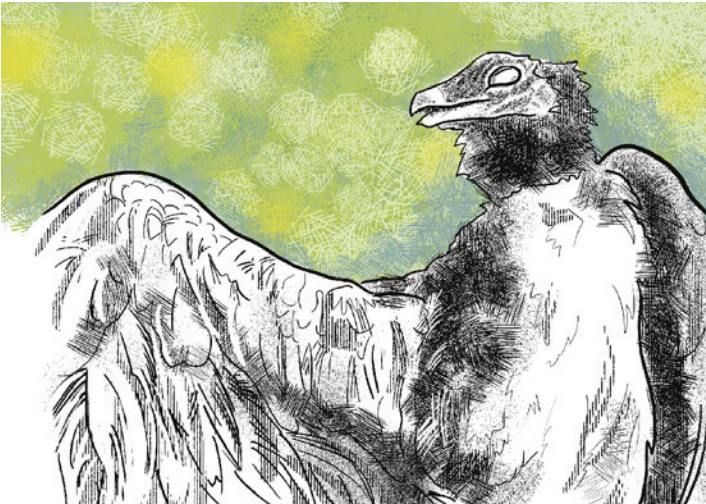
Borrel

Na de prijsuitreikingen werd de KHD als vanouds afgesloten met een borrel. Door de inspirerende lezingen van Margriet, Meta en Jenny en de daaropvolgende paneldiscussie was er meer dan genoeg gespreksvoer om met elkaar van gedachten te wisselen. Met een drankje in de ene en een hapje in de andere werd duidelijk dat het doorvoeren van dergelijke veranderingen – zoals het completeren van Collectie

Nederland, het actualiseren van kunst via interdisciplinaire kruisbestuivingen en de erkenning van vrouwen in de kunst - veel tijd kost. Maar de eerste stappen zijn gezet en deze drie sprekers hebben hun koers bepaald met een gezamenlijk einddoel in zicht: een verbreding van de kunsthistorische canon om de relevantie van kunst te verankeren met actuele maatschappelijke ontwikkelingen.

Erik van Tuijn verstopte acht kunstwerken in de illustratie die hij voor het Bulletin maakte. Weet je ze allemaal te vinden? Stuur je antwoorden (titel kunstwerk, maker en datum vervaardiging) uiterlijk 15 februari naar secretariaat@kunsthistorici.nl. Onder de winnaars verloten we eenmaal een reproductie van de tekening van Erik.

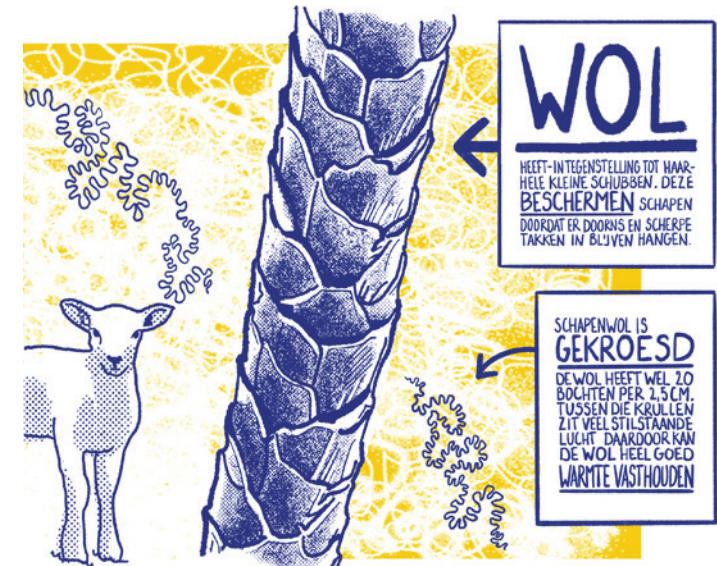
Over de illustrator Erik van Tuijn

Erik van Tuijn werkte jaren in de museumwereld. Hij schreef kunstkritieken, maakte tentoonstellingen en museumwebsites, maar ontdekte dat hij toch boven alles een tekenaar is. Sinds 2019 werkt hij onder de naam Blijstift als zakelijk tekenaar en visual facilitator en helpt hij bedrijven, instellingen en overheden om al tekenend hun eigen verhalen en processen beter te begrijpen.

Als illustrator en kunstenaar werkt hij voor zichzelf en anderen (o.a. het Universiteitsmuseum Utrecht, Hof van Nederland en Natura Docet) gestaag aan het verkennen van de wereld als rariteitenkabinet en het rariteitenkabinet als wereld. "In mijn tekeningen ben ik een ontdekkingsreiziger. Ik schenk mijn aandacht aan de kosmos van het ongezien vertrapte, het achteloos achtergelatene én aan al die wonderlijke en mysterieuze dingen die – zelfs na eeuwen, en hoe goed we ook kijken – hun mysterie nooit helemaal prijs geven."

Erik reist momenteel het liefst met Bic-pen.

www.blijstift.nl
www.erikvantuijn.nl
 Instagram: @erikvantuijn

Reacties op de Kunsthistorische Dag

28 oktober 2022

*Door Froukje van der Meulen, projectcoördinator Rijksmuseum,
Amsterdam en conservator Paushuize, Utrecht*

Op 28 oktober dromden vele kunsthistorici samen in een ouderwets volle zaal van het Mauritshuis voor de uitverkochte (!) Kunsthistorische Dag. Er bleek veel interesse te zijn in het thema van de dag: *De koers van de kunstgeschiedenis. Drie visies op maatschappelijke relevantie*. Hoe vertalen actuele maatschappelijke discussies zich in ons vakgebied? De sprekers lieten hun licht schijnen over de maatschappelijke relevantie van hun werk. De grote betrokkenheid bij dit onderwerp betekende ook dat er meer gespreksstof was dan tijd. In dit *Bulletin* lichten we een aantal persoonlijke reacties uit.

‘Uitdagend, provocerend, maar uitnodigend’

De VNK-dag beloofde een paar prikkelende presentaties te bieden, en deed dat ook. Soms uitdagend, provocerend leek het misschien, maar steeds uitnodigend tot discussie. De vraag waar de inhoudelijke en representatieve inhaalslag ten opzichte van de witte man ophoudt in de kunst(geschiedenis) en waar activisme begint is relevant en actueel. Wanneer wordt kunstgeschiedenis een middel in een groter maatschappelijk debat? Om die kwestie te bespreken was helaas te weinig gelegenheid, maar dat hebben we tijdens de borrel ingehaald. En – om aan te haken bij Jenny Reynaerts’ lezing ‘Géén nieuwe feministische golf’ – met drie vrouwelijke sprekers en drie vrouwelijke laureaten kunnen we in ieder geval vaststellen dat het mannenbolwerk in de Nederlandse kunstgeschiedenisbeoefening wel geslecht is. En dat is maar goed ook!

Lars Hendrikman
specialist noordelijke renaissance, toekomstig hoofdconservator,
Maastricht

‘Nieuwe publicaties op mijn nachtkastje’

Als docent geef ik een vak over de toegenomen aandacht voor vrouwelijke makers, een belangrijk thema dat onder studenten sterk leeft. De programmering sloot perfect aan bij die actualiteit, want onder andere Jenny Reynaerts en Margriet Schavemaker hielden presentaties over dit thema. Na afloop bleken ze zelfs bereid om binnenkort een gastcollege te verzorgen. De Kunsthistorische Dag was voor mij daarom een dankbaar moment om uit te wisselen en uit te nodigen. De beschrijving van de genomineerde publicaties die later op de dag werden uitgereikt, zorgde ervoor dat een aantal nieuwe boeken op mijn leeslijstje – en inmiddels nachtkastje – terecht zijn gekomen.

Jorne Vriens
docent cultureel erfgoed en kunstkriticus,
Amsterdam

‘Meer aandacht voor de kunsthistorische kennisoverdracht’

Het was weer een fijne, rijkgevulde bijeenkomst, vol inspirerende sprekers en interessante gesprekken met vakgenoten. Maar ik betreurt het dat op een dag die in het teken staat van de koers en maatschappelijke relevantie van de kunstgeschiedenis, geen spreker was uitgenodigd om te praten over de wijze waarop ons vak vorm krijgt binnen het onderwijs. Kunstonderwijs in het po, vo, hbo en wo beschouw ik als de voedingsbodem van ons vakgebied. Het lijkt me dan ook niet meer dan logisch dat onze vereniging hieraan aandacht besteedt: een doorlopende leerlijn van kunstonderwijs is een belangrijke voorwaarde voor het afleveren van beroepskunsthistorici in alle deelgebieden van het vak. Het aantal leden dat zich bezighoudt met een vorm van kunsthistorische (publieks)overdracht, neemt nog steeds toe. Ik gun kunsthistorisch onderwijs en kennisoverdracht bij de volgende Kunsthistorische Dag dan ook meer aandacht en

roep onze achterban graag op mee te denken over issues die daarbij aan de orde zouden moeten komen, via educatie@kunsthistorici.nl, of zich aan te sluiten bij de sectie Educatie | Onderwijs en Publieksbemiddeling!

Sara Backer,
kunsteducator (jonge) kinderen,
kunstblogger
sectielid Educatie | Onderwijs en
Publieksbemiddeling,
Amsterdam

INTERVIEW

Grensverleggende kunstgeschiedenis

Interview met Eveline Deneer,
winnaar van de Karel van Manderprijs 2022

Door Annemieke Hogervorst, voormalig senior conservator Museum Helmond

Eveline Deneer won de Karel van Manderprijs 2022 met haar proefschrift *Une autre histoire: Imaginaires historiques « privés » dans la peinture européenne au début du XIXe siècle, entre passé national et histoire partagée*. Haar proefschrift handelt over de opkomst van historiserende genrekunst in de vroege negentiende eeuw. Kunstenaars verbeeldden niet langer de belangrijke historische gebeurtenis zelf, maar de gevolgen daarvan voor het persoonlijke en familielevens. Eveline keek daarbij met name naar de kunst in Frankrijk, Duitsland en Italië. De jury noemde het een letterlijk en figuurlijk grensverleggende, transnationale kunstgeschiedenis. Eveline is universitair docent kunstgeschiedenis en erfgoed aan de Universiteit Utrecht met als aandachtsgebied de negentiende eeuw. Ze studeerde kunstgeschiedenis in Utrecht en aan de Sorbonne (Erasmusprogramma). In 2019 promoveerde ze aan de Parijse universiteit op de historiserende kunst van de vroege negentiende eeuw.

Eveline Deneer

Voor dit proefschrift ontving je in 2020 de Prix Ary Scheffer en het jaar daarop de Prix l'Art et l'Essai van het Institut national d'histoire de l'art en het Comité des travaux historiques et scientifiques. Het is dus niet de eerste keer dat je met dit proefschrift een prijs wint. Toch verrast?

Ja, absoluut. De twee andere, Franse prijzen zijn gericht op proefschriften. De Karel van Manderprijs is een honorering door vakgenoten in Nederland waarbij ook gekozen kan worden voor een afgeronde publicatie.

Hoe ben je tot dit onderwerp gekomen?

In de Parijse musea kwam ik vroeg negentiende-eeuwse historiserende genrekunst tegen die ik niet kende uit de traditionele kunstgeschiedenis. Daar waar de traditionele historieschilderkunst zich vooral richt op de verbeelding van belangrijke figuren en gebeurtenissen en dramatische momenten, tonen deze werken op klein formaat intieme, anekdotische en 'huiselijke' perspectieven op het verleden. Toen ik later in Berlijn woonde, kwam ik soortgelijke schilderijen

tegen in de collectie van de Alte Nationalgalerie, en ook op andere plekken in Europa, zoals Italië, bleken kunstenaars zo'n nieuwe, intiemere blik op het verleden te ontwikkelen. Omdat de makers niet persoonlijk met elkaar in contact stonden, vroeg ik me af hoe dit fenomeen zich op Europees niveau heeft ontwikkeld.

Om tot een oplossing te komen voor dit transnationale vraagstuk gebruikte je opmerkelijke bronnen in maar liefst vijf talen. Is dit een voorbeeld van inclusieve kunstgeschiedenis?

Naast traditionele bronnen als kunstkritiek en allerlei vormen van 'hoge' kunsten heb ik ook gekeken naar niet-typisch kunsthistorische en zelfs alledaagse bronnen zoals eigentijdse literatuur, het theater, almanakken, afbeeldingen op muziekpartituren of afbeeldingen op gebruiksvoorwerpen zoals serviesgoed. Dat alles circuleerde in Europa en beïnvloedde kunstenaars en is dus cruciaal om de transnationale dimensie te begrijpen. De beeldtaal die toen ontstond, werkt overigens

nog steeds door. Ons idee hoe het alledaagse leven er in het verleden uitzag, is deels gebaseerd op de wijze waarop kunstenaars deze in de negentiende eeuw hebben vormgegeven. De eerste generatie historische genreschilders die ik onderzocht, heeft daar een wezenlijke bijdrage aan geleverd.

Je schreef je proefschrift in het Frans. De kennis van de Franse taal wordt binnen het academische milieu steeds minder. Een verlies?

Wie zich in de (vroeg) negentiende eeuw wil verdiepen, zal toch echt teksten in het Frans moeten lezen; Frankrijk had destijds zowel politiek als cultureel een dominante positie in Europa. Omdat mijn moeder van origine Francaise is, was ik al jong bekend met de taal, maar ik ben niet tweetalig opgevoed. Uiteindelijk heb ik de taal vooral geleerd toen ik in Frankrijk ging studeren en werken. Iedereen die de kans heeft, raad ik een (studie)periode in het buitenland dan ook van harte aan!

Je bent bezig met een handelseditie. Wanneer hoop je dat deze in de winkel ligt?

Een Franstalige versie staat voor 2023/2024 gepland. Mijn doelstelling is om de tekst zo te herschrijven dat deze voor een breed publiek toegankelijk is. Franse proefschriften zijn doorgaans erg lijvig – 1000 pagina's of meer komt geregeld voor. Mijn eigen proefschrift is minder omvangrijk, maar ook ik moet voor de handelsuitgave flink schrappen en teruggaan tot de kern. Hopelijk komt daarna een Engelstalige uitgave. Het geldbedrag van de Karel van Manderprijs zou ik graag gebruiken voor een deel van de vertaalkosten.

Frouke van Dijke

INTERVIEW

Kunst als een bron van menselijke verhalen

Een interview met Frouke van Dijke, winnaar van de Jan van Gelderprijs 2022.

Door Jacolien Wubs, conservator voor de collectie Ter Reegen bij het Veenkoloniaal Museum, Veendam

Het verhaal over de levenslange rivaliteit tussen Breitner en Israëls lag voor het grijpen; het moest alleen nog verteld worden. Frouke van Dijke, conservator negentiende-eeuwse kunst bij het Kunstmuseum in Den Haag, deed in tien rondes verslag van de wedstrijd tussen beide schilders en het effect daarvan op hun werk – als was het een bokswedstrijd. Voor de tentoonstellingscatalogus *Breitner en Israëls, vrienden en rivalen (2020)* is ze beloond met de Jan van Gelderprijs. De jury prees haar werk vanwege de overrompelende taal en ritmiek ervan. Het boek heeft veel vaart, en dat gold ook voor het schrijfproces.

Gefeliciteerd met deze welverdiende prijs! Wat betekent het winnen van de Jan van Gelderprijs voor jou?

‘Het was een verrassing. Ik zat in het publiek met de gedachte: ik ga zo applaudiseren voor de winnaar. Ik ben heel trots. Het voelt ook een beetje gek, omdat het al een tijd geleden is dat ik het geschreven heb. Ik werkte aan het boek in 2019. Het is natuurlijk ook heel leuk om lof te ontvangen voor iets dat al achter je ligt.’

foto: Lotte Bosch

Hoe was het om dit boek te schrijven? Hoe heb je het maakproces ervaren?

‘Eén van de juryleden vroeg me ook: “Er zit zoveel plezier in dat verhaal, hoe heb je dat geschreven?” (lachend) ‘Ik kon alleen maar zeggen: huilend! Gewoon alleen maar huilend! Het schrijfproces moest in heel korte tijd plaatsvinden, erg stressvol. Maar toen ik ermee bezig ging zag ik al snel dat dit gewoon een héél mooi verhaal is.’

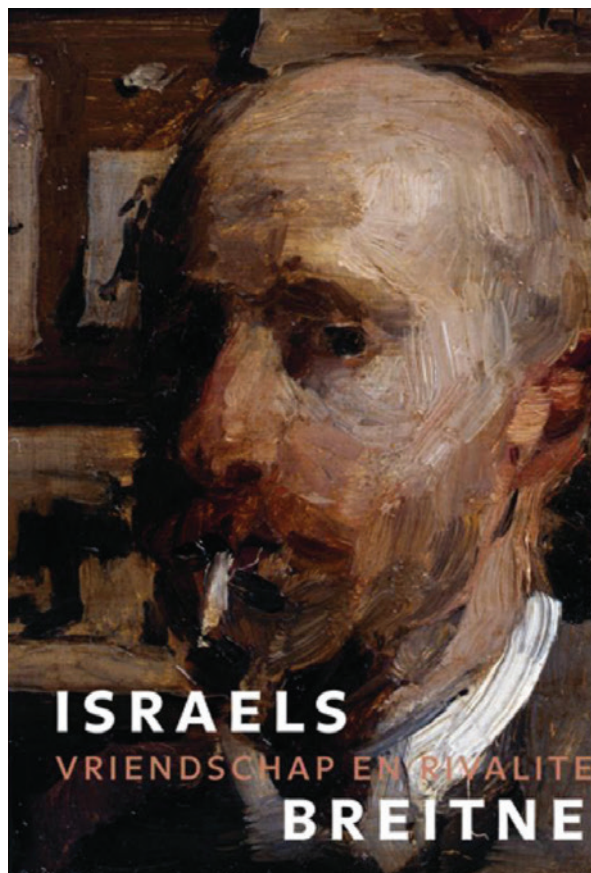
Heb je je voorstellingsvermogen moeten aanspreken om dit verhaal te kunnen schrijven?

‘Ik ben gewend dat je een origineel verhaal kan vertellen wanneer je nieuwe bronnen aanboort, bijvoorbeeld als je een archief of nieuwe brieven ontdekt. Hier was eigenlijk alles al voorhanden. De brieven van Breitner en Israëls zijn uitgegeven. Breitner en Israëls zijn apart van elkaar beschreven. Veel stond al wel in boeken, maar altijd kort ‘er was rivaliteit’ of ‘er was een vriendschap’. Als je de tijdlijn van die levens naast elkaar legt en het contact ziet tussen die twee mannen, dan zie je ook dat de

rivaliteit van die twee kunstenaars veel groter was dan is weergegeven. Zonder nieuwe ontdekkingen te doen, zag ik het fantastische verhaal dat er ligt.’

‘Het was als een toneelstuk dat zich voor mijn ogen afspeelde. Ik kroop in hun hoofden en

probeerde me voor te stellen hoe het moet zijn als je zo jong bent, nog zoveel te veroveren hebt en het gevoel hebt ‘nu of nooit’. En ik denk dat mensen zulke gevoelens herkennen. Ik denk ook dat de tentoonstelling mede daardoor zo goed werd opgepakt, en het voor mij zo fijn was dit

verhaal op te schrijven. Verhalen vertellen is het leukste onderdeel van mijn werk. Voor mij is kunst daarvoor een aanleiding, en gelukkig ook een bron waar ik ongelofelijk uit kan putten. In het geval van dit verhaal was dat een bron waarvan ik meteen dacht: ‘de jackpot!’

Het vorige nummer van het Bulletin was gewijd aan het kunstboek. Jouw werk is de jury vooral opgevallen door het verhalende karakter ervan. Hoe kijk jij naar het kunsthistorische boek?

‘Ik werk natuurlijk in een museum, dat per definitie publieksgericht werkt. Ik schrijf altijd voor mensen waarvan ik denk: zij weten hier nog niets van. Ik moet ze vanaf het eerste moment bij de hand nemen, zonder dat ik iets makkelijk, simpel of flauw maak. Ik ben ook altijd erg bezig met de gedachte ‘de lezer hóeft het niet te lezen’. Ze kunnen het boek elk moment weleggen. Ik moet ze juist het gevoel geven dat ze door willen lezen. Uiteindelijk wil ik mensen de magie en de schoonheid van de kunst van het verleden laten voelen.’

LAUDATIO Mariëtte Haveman

De Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici reikt sinds drie jaar een erelidmaatschap uit aan kunsthistorici die op geheel eigen wijze een onuitwisbare voetafdruk hebben nagelaten voor het vak kunstgeschiedenis in Nederland. Vijf kunsthistorici hebben dit teken van waardering inmiddels ontvangen: Willemijn Fock, Eddy de Jongh, Henk van Os, Ernst van de Wetering en Ilja Veldman. Dit jaar heeft het bestuur van de Vereniging besloten het erelidmaatschap toe te kennen aan Mariëtte Haveman.

foto Lotte Bosch

Mariëtte Haveman

Mariëtte Haveman speelt een unieke rol in het kunsthistorische vak in Nederland. Zij is niet verbonden aan een universiteit of museum zoals haar

collega-ereliden, maar is sinds 1989 (dus al 33 jaar) de hoofdredacteur van een tijdschrift. Kunstschrift is het tweemaandelijks blad, dat een in kunst

geïnteresseerd publiek op altijd verrassende wijze inzicht biedt in kunsthistorische onderwerpen. En ook voor menig kunsthistoricus is het een inspirerend én hoogst noodzakelijk tijdschrift gebleken.

Ieder nummer heeft een eigen thema en die thema's beslaan vele terreinen. Er zijn nummers over één kunstenaar (zoals in 2000 de toen nog onderbelichte Rachel Ruysch), een kunsttechniek of een iconografisch onderwerp (zoals kleine beestjes in 2008, jaren eerder dus dan het Rijksmuseum die daar nu een tentoonstelling aan wijdt). Meest verrassend en een specialiteit van Kunstschrift zijn de vele nummers over de weergave van visuele verschijnselen, zoals de bewegende plooi, haar, de kleur wit of de maan. Voor ieder nummer schrijft Mariëtte Haveman een inleiding en net als bij de themakeuze getuigen deze artikelen van een grote ideeënrijkdom. Mariëtte Haveman neemt geen genoegen met voorspelbare beschrijvingen of academische clichés. Zij heeft geen behoefte te laten zien hoeveel zij weet, maar lijkt zich

steeds af te vragen wat de beste manier is om een onderwerp te bekijken en te beschrijven, welke kennis de moeite waard is voor de rest van de wereld. Deze werkmethode doet denken aan die van de romanschrijver, die zij ook is. Net als een literair karakter bekijkt zij haar onderwerp van alle kanten en bouwt het vervolgens op tot een betekenisvol geheel. Mariëtte Haveman weet kortom wat schrijven is.

Na 33 jaar hoofdredacteurschap van Kunstschrift is er een verzameling van bijna tweehonderd van deze inleidingen. Een groot kunsthistorisch oeuvre, dat de laatste jaren nog is uitgebreid met de beschouwende essays die zij voor NRC Handelsblad schrijft, maar ook met de vele laagdrempelige berichten die zij op social media plaatst. Op deze manier heeft zij een breed publiek verrijkt en geïnspireerd met haar kennis en verrassende inzichten. Mariëtte Haveman is de schrijver die je ieder vakgebied toewenst, maar die wij kunsthistorici in haar persoon hebben. En daarom krijgt zij dit erelidmaatschap.

VERSLAG

MEET THE SCOLARS OP
PAN AMSTERDAM

*Door Mascha van Damme,
adviseur Erfgoed voor
Natuurmonumenten en do-
cent aan de Academie voor
Bouwkunst in Arnhem*

**PAN, beurs voor kunst, an-
tiiek en design, vond plaats
in Amsterdam van 20 tot
en met 27 november. De
VНК gaf zaterdag 27 novem-
ber op deze drukbezochte
beurs voor het tweede jaar
op rij invulling aan het PAN
Podium. Onder de titel ‘Meet
the Scholars’ namen kunst-
historici op uitnodiging van
de VНК het publiek mee in
de wereld van onderzoek
naar het verzamelen van
kunst, markante kunstverza-
melaars en de kunstmarkt.**

Antoon Ott trapte af met een
masterclass over zijn biogra-
fie van de verzamelaar Nanne
Ottema (1874-1955), op wie hij
in 2022 promoveerde. Ottema
was als bestuurder, conservator,

notaris en publicist actief in
het Friese culturele leven. Hij
bouwde een grote kunstcollec-
tie op van ca. 30.000 objecten,
o.a. bestaande uit (Friese) kunst
en kunstnijverheid, keramiek
en Aziatica, met een voorliefde
voor Chinees porselein. Ottema's
collectie vormde de grond-
slag van het Fries Museum &
Keramiekmuseum Prinsessehof
in Leeuwarden.

In de drie mini-masterclasses die
volgden, sprak conservator Roby
Boes van het Singer Laren over
de schenking van de Collectie
Nardinc aan het museum en de
nieuwgebouwde museumvleugel

waarin deze collectie is onder-
gebracht. Mayken Jonkman van
het RKD hield haar masterclass
over vrouwelijke verzamelaars in
de Nederlandse kunstwereld tus-
sen 1780-1980 die lang onbekend
of onderbelicht zijn. En-passant
constateerde Mayken dat de man-
vrouw verhouding onder de PAN-
kunstenaars uit evenwicht is en
sprak ze de hoop uit dat dit vol-
gend jaar meer in balans zal zijn.

Jip Hinten weidde uit over de
kunst van de Amsterdamse ga-
lerie Art & Project (1968-2001),
die een grote rol speelde in het
kunstklimaat van de tweede
helft van de twintigste eeuw. Zij

lichtte toe hoe de privécollectie
van oprichters Geert van Beijeren
en Adriaan van Ravesteijn uit-
eindelijk werd ondergebracht
bij vijf musea, waaronder het
het Kröller Müller Museum. Op
basis van de collectie van Arts
& Projects in het Kröller Müller
heeft Hinten in dit museum een
tentoonstelling voorbereid *Eerst
komt de liefde voor de kunst*. Art
& Project in. Deze tentoonstelling
is te zien van 30 september 2023
t/m 25 februari 2024.

De masterclasses gaven het pu-
blik van de PAN een inkijkje in de
uiteenlopende aspecten van kunst
verzamen en de kunstverzame-
laars; hun relevantie voor collec-
ties en de kunstmarkt. Indirect
hielden de masterclasses de beurs-
bezoekers een spiegel voor: ook zij
zijn relevant voor de kunstmarkt
en kunstverzamelingen, of kun-
nen dat nog worden. Zo werden de
bezoekers niet alleen wat wijzer,
maar ook geïnspireerd om zelf een
bijdrage te leveren.

INTERVIEW

“Kunst is niet statisch, maar een sociale entiteit.”

Maaïke Rikhof wint de VNK x PAN Scriptieprijs 2022

Door Jochem van Eijdsen, kunsthistorisch onderzoeker bij Museum Arnhem en Erfgoed Gelderland

Op 26 november werd bekend gemaakt dat oud UvA-student Maaïke Rikhof (1997) de winnaar is van de VNK x PAN Scriptieprijs 2022. Ze schreef haar scriptie over de receptie van het werk van Paul Cézanne in de Nederlandse kunstwereld van 1890 tot 1930. Helaas kon Maaïke niet zelf de prijs in ontvangst nemen: ze maakt namelijk een reis door de VS en Canada. Het bulletin spreekt haar op afstand over het winnen van deze prijs, die beschikbaar gesteld is door het PAN Educatiefonds.

Van harte gefeliciteerd! We spreken elkaar nu met 6 uur tijdsverschil. Jij hebt net je ontbijt in Montréal op en ik moet zo gaan koken. Maar toen je de prijs won was je al niet in het land. Voelde dat niet vreemd?

Jawel! Toen ik mij opgaf voor de prijs wist ik nog niet helemaal zeker of ik tijdens de uitreiking in Nederland zou zijn, maar toen ik echt genomineerd werd, was dat wel duidelijk. Gelukkig verbleef medegenomineerde Martine [Bontjes red.] ook in het buitenland, dus was ik niet de enige afwezige.

Maaïke Rikhof

Jouw scriptie gaat over de receptie van het werk van Paul Cézanne in de Nederlandse kunstwereld van 1890 tot 1930. Wat was de belangrijkste conclusie?

Dat nog heel vaak gedacht wordt dat de Nederlandse kunstwereld rond 1900 heel behoudend was en niet openstond voor de meest moderne kunst uit het internationale veld. Uit mijn onderzoek blijkt dat Cézanne al vanaf circa 1890 positief werd ontvangen door sommige Nederlandse critici en verzamelaars.

Uiteraard ben je je gaan richten op een kunstenaar als Cézanne vanwege je specialisatie in postimpressionisme, maar hoe kwam je op dit onderwerp?

Receptieonderzoek is kunstgeschiedenis vanuit een sociale invalshoek. Dit past erg bij mijn idee dat kunst niet per se af is wanneer de kunstenaar dat vindt, maar dat het zich daarna ook nog ontwikkelt door het publiek. Kunst heeft alleen maar waarde wanneer het een wisselwerking heeft met een publiek. Kunst is niet statisch, maar een sociale entiteit.

De prijs bestaat uit een geldbedrag van €1.000. Nu is natuurlijk de (impertinente) hamvraag: wat ga je met dit geld doen?

Gelukkig had ik al snel een verstandig doel bedacht voor deze prijs. Ik ga voor een paar weken een cursus Frans doen in Montpellier. De Franse taal goed machtig zijn is naar mijn idee wel belangrijk als je je bezighoudt met Europese kunst van rond 1900.

Als wij de media mogen geloven ben jij on a winning streak. De tentoonstelling 'De Nieuwe Vrouw' in Singer Laren, door jou gecureerd, kreeg lovende recensies. Hoe voelt dat?

Dat is erg fijn! Ik had natuurlijk gehoopt dat het een succes zou zijn, maar dat het écht zo is, voelt wel bijzonder. De tentoonstelling is ook wel 'activerend' genoemd, en ik vond het spannend om een kunsttentoonstelling te maken met een sociaalmaatschappelijke insteek.

De essentie van deze prijs is natuurlijk dat we jonge kunsthistorici vieren. Maar ik wil toch even verder kijken. Wat zijn

jouw plannen en wensen voor de toekomst?

Ik wil graag in musea blijven werken om daar de vertaalslag te kunnen maken van het academische naar het brede publiek. Graag wil ik dan met kunst van de late negentiende eeuw en vroege twintigste eeuw aan de slag gaan en daarover vertellen en schrijven vanuit een sociaal geëngageerd perspectief. Uiteindelijk hoop ik onderdeel te zijn van een generatie museumprofessionals waarbij diversiteit en meerstemmigheid op een natuurlijke wijze geïntegreerd is in hoe wij kunstgeschiedenis bedrijven.

In een vierdelige artikelenreeks brengen publieks-kunsthistorici het belang van de VNK-e voor het vak kunstgeschiedenis onder de aandacht - in een pleidooi voor een doorlopende leerlijn in het onderwijs. Het eerste artikel besprak de rol van kunst(geschiedenis) in het primair onderwijs (po). Dit keer kijken we naar de situatie in het voortgezet onderwijs (vo).

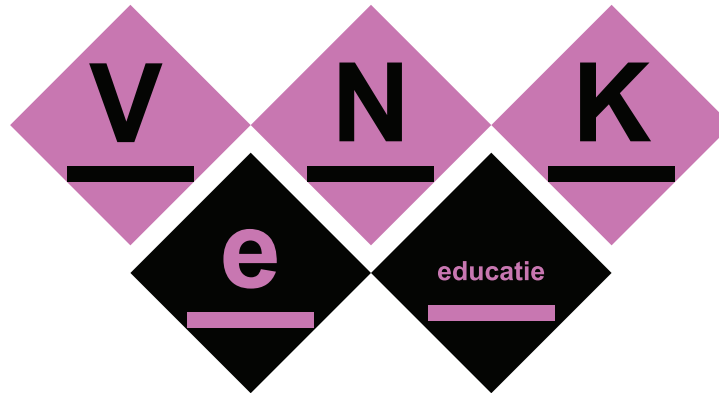
Op basisscholen zijn de kerndoelen van kunstonderwijs 'open' gedefinieerd: met weinig specificatie, veel ruimte voor interpretatie en zonder eisen aan de manier waarop leerkrachten de doelen bereiken. Datzelfde geldt voor de kerndoelen in de onderbouw van het vo en daardoor missen leerlingen op de middelbare school een degelijke aansluiting op het kunst(historisch) onderwijs in de bovenbouw.

Stevige basis is voorwaarde
Het belang van zo'n doorlopende leerlijn – van basisonderwijs tot en met universiteit – zou ermee gediend zijn als de kerndoelen

meteen vanaf groep 1 worden geconcretiseerd, geïntegreerd en daarmee vastgelegd in het curriculum. Zo'n stevige basis in het onderwijs aan de jongste kinderen is een belangrijke voorwaarde om ons vak in kwaliteit én kwantiteit overeind te houden en toekomstige kunstliefhebbers en kunsthistorici te kweken. Dit probleem is inmiddels onderkend in de voorstellen van het ontwikkelingsteam Kunst en Cultuur van curriculum.nu: het landelijke platform voor de leerplanherziening, waaraan ook de VNK-e heeft bijgedragen.

Kunstonderwijs: de bakermat van ons vak

Door VNK-e

Uit de aanbevelingen van curriculum.nu, 2019: 'Streef ernaar dat de zogenaamde onderlegger bestaande uit 'maken en betekenis geven' en 'meemaken en betekenis geven', wordt voortgezet in de bovenbouw en gespecificeerd wordt in de examenprogramma's van de verschillende sectoren. Hierdoor sluit het curriculum van het leergebied Kunst & Cultuur aan op de bovenbouw van vmbo, havo en vwo en helpt het de doorlopende leerlijn te verstevigen.'

De kunsthistoricus in het vo

Als afgestudeerd kunsthistoricus kun je in het vo aan de slag na een educatieve master met bijbehorende eerstegraads

bevoegdheid: als docent CKV (culturele en kunstzinnige vorming), Kunst Algemeen en/of Kunstgeschiedenis. Deze vakken worden aangeboden in één jaar van de bovenbouw van het voortgezet onderwijs, dus in 3 of 4 vmbo-t, 4 of 5 havo en 5 of 6 vwo. Alle middelbare scholieren maken kennis met kunst en cultuur – beeldende kunst tijdens het vak Culturele Kunstzinnige Vorming (CKV). Kunst Algemeen is het theoretisch gedeelte bij een creatief eindexamenvak, zoals beeldende vorming, dans, theater of muziek. Kunstgeschiedenis is het theoretisch gedeelte bij het praktijkvak Tehatex (tekenen, handvaardigheid en textiel).

Kunstgeschiedenis in de bovenbouw

In de huidige vorm zijn de vo kerndoelen voor kunst in de onderbouw te typeren als vaardigheden en vooral gericht op de praktijkvakken. Leerlingen leren produceren, presenteren, kijken en luisteren, verslag doen van ervaringen en reflecteren. In de onderbouw staan bij beeldende vorming vooral creëren en kennismaken met materialen

Een van mijn leerlingen zei na een bezoek aan de Eregalerij: “Ik wist niet dat je zó diep naar een schilderij kon kijken.”

centraal. Pas als een leerling in de bovenbouw een creatief praktijkvak kiest, komt kunstgeschiedenis structureel om de hoek kijken. De helft van het eindexamencijfer wordt bepaald door de uitkomst van het praktisch gerichte schoolexamen (SE); de andere helft door het theoretische centraal schriftelijk eindexamen (CSE), dat kennis van stijlperioden, kunst in de context van de cultuur en kunstbeschouwing toetst. Bij het vak Kunst Algemeen komen alle kunstdisciplines - film, theater, dans, muziek en beeldende kunst - aan bod en dus ook kunsttheorie en kunstgeschiedenis.

6vwo-klas krijgt voor het vak Kunst Algemeen een examenrondleiding in het Stedelijk Museum Amsterdam

Meerwaarde in de praktijk

VNK-e-bestuurslid Annemarie Buren ervaart vrijwel dagelijks de impact van de kunstvakken op het Montessori Lyceum Amsterdam, de middelbare school waar ze onder meer werkzaam is als docent CKV en Kunst Algemeen. ‘Kunst Algemeen probeer ik zo beeldend en motiverend mogelijk aan te bieden. Wanneer we het in de les over de

klassieke oudheid hebben, lopen we naar het Museumplein en analyseren we de classicistische architectuur van het Concertgebouw en het allegorische beeldhouwwerk in het fronton. ‘Burgerlijke Cultuur in de zeventiende eeuw in Nederland’ bestuderen we aan de hand van het Paleis op de Dam of het Rijksmuseum. Via kijkopdrachten ontdekken leerlingen de

meerwaarde van kunst ‘in het echt’. Een van mijn leerlingen zei na een bezoek aan de Eregalerij: “Ik wist niet dat je zó diep naar een schilderij kon kijken.” Bij deze bezoeken komen naast leren kijken nog veel meer kunstbeschouwelijke vaardigheden aan bod, zoals het beschrijven van en betekenis geven aan een kunstwerk en de context onderzoeken waarin het tot stand is gekomen. En natuurlijk leer je ook een goed gefundeerde mening over kunst en architectuur geven.’

Iedereen cultureel en kunstzinnig gevormd

In tegenstelling tot Kunst Algemeen, dat alleen is bedoeld voor kiezers van creatieve praktijkexamenvakken, moet CKV alle bovenbouwleerlingen bedienen. Dus of je nu van huis uit bent opgevoed (of overvoerd) met liefde voor kunst of juist met een aversie tegen ‘elitaire hobby’s’: iedereen moet eraan geloven. Gelukkig maar, want uit de schoolpraktijk blijkt dat leerlingen die aanvankelijk in de weerstand staan, door de CKV-activiteiten ‘aan’ gaan en soms zelfs een fascinatie voor kunst ontwikkelen.

Het vak CKV bestaat uit de vaste onderdelen VERKENNEN, VERBREDEN, VERDIEPEN en VERBINDEN. In tenminste 4 verschillende kunstdisciplines leren de leerlingen vorm, inhoud en betekenis van kunstuitingen te beschouwen. De leerlingen maken kennis met kunst in een professionele context en leren deze te ervaren en op waarde schatten. Het vak biedt daarnaast ook ruimte voor creatieve opdrachten. De docent kan CKV binnen de bovengenoemde eisen naar eigen inzicht vormgeven. Hoe dat gebeurt, is ook weer afhankelijk van de achtergrond en interesses van de docent, de manier waarop de school het vak heeft ingericht en de locatie van de school (stad, buurt, platteland).

Annemarie: ‘CKV probeer ik zodanig in te vullen dat de activiteiten zoveel mogelijk aansluiten bij de beleavingswereld van de leerlingen, bij de actualiteit en bij lopende kunsevenementen in Amsterdam. Zo komt regelmatig kunst in de openbare ruimte aan bod, waarbij we zowel ‘gevestigde’ kunst bezoeken – de beeldenexposities in de tuinen van het Rijksmuseum, ArtZuid langs de Apollolaan – als ‘informele’ graffiti en streetart van onder andere Keith Haring, Banksy en de Amsterdamse StreetArt Frankey.’

Zaadje planten in het Stedelijk

‘Jaren geleden kwamen die beide vormen mooi samen in het Stedelijk Museum Amsterdam. Met een 4-mavoklas bekeken we voor het vak CKV het velum (doek) van Keith Haring, dat onder de glazen lichtkoepel boven het grote trappenhuis hing. Een van de leerlingen, bepaald niet de makkelijkste en meest geïnteresseerde, had speciaal voor de gelegenheid zijn Keith Haring-trui aangetrokken. Het deed hem dus veel meer dan zijn houding deed vermoeden. Ook was het voor hem en de andere leerlingen een eyeopener dat je voor één kunstwerk naar het museum kunt gaan – en daar een bijzondere, nuttige én leuke ervaring kan hebben zonder één opdracht te maken of rondleiding te volgen. Met zulke positieve bezoeken plant ik hopelijk een zaadje en wie weet gaan deze jongeren inmiddels uit zichzelf naar musea.’

Kruisbestuiving

Ook bij andere vakken kunnen middelbare scholieren in aanraking komen met beeldende kunst. Bijvoorbeeld via kunstdagen,

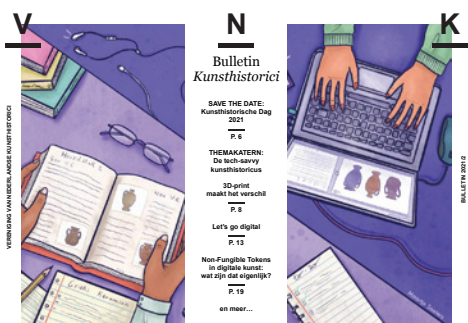
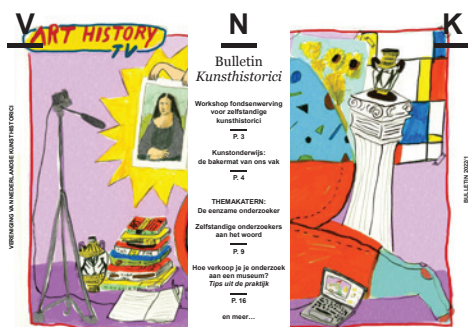
“Helaas worden de voordelen van kruisbestuiving in het vo maar weinig erkend; docenten vinden het vaak lastig om contact te zoeken met collega’s buiten hun eigen sectie wegens tijdgebrek en een dwingend curriculum.”

project- of werkweken en excursies. Zo leent de tentoonstelling *Onderkruipsels* in het Rijks zich prima voor een museumbezoek vanuit het vak biologie. Helaas worden de voordelen van kruisbestuiving in het vo maar weinig erkend; docenten vinden het vaak lastig om contact te zoeken met collega’s buiten hun eigen sectie wegens tijdgebrek en een dwingend curriculum. Een gemiste kans, want zulke projecten laten leerlingen verbanden leggen en onderwerpen van diverse kanten benaderen. Zo leer je dat

lesvakken kunstmatig zijn geïsoleerd, terwijl in de echte wereld alles met elkaar verbonden is.

Bevlogen docent

In het eerste artikel over kunst in het po beschreven we al onze zorgen over de toekomst van musea, met het oog op vergrijzend publiek, het teruglopend aantal kunstgeschiedenisstudenten en toenemende ‘ongeletterdheid’ in kunst, cultuur en geschiedenis. De VNK-e stelt dat goed en vooral inspirerend kunstonderwijs het tij kan keren. Eén bevlogen docent kan vele jongeren interesseren voor kunst en wellicht motiveren voor een studie kunstgeschiedenis – of zelfs voor kunsteducatie. Reden om ons volgende artikel te wijden aan de docentenopleidingen en de informele overdracht van het vak.

Nog geen lid van de VNK?

De VNK, opgericht in 1939, zet zich in voor alle kunst- en architectuurhistorici in Nederland, voor het kunsthistorisch onderzoek en onderwijs, en voor de zichtbaarheid van het vak. De VNK biedt een platform waar kunsthistorici uit alle disciplines elkaar ontmoeten en faciliteert kennisuitwisseling, discussie en advies over vak gerelateerde kwesties.

De vereniging:

- ♦ **STEUNT** kunsthistorici in hun professionele ontwikkeling, o.a. via de verschillende sectieactiviteiten
- ♦ **DRAAGT** actief het maatschappelijk belang van kunstgeschiedenis uit
- ♦ **REIKT** de kunsthistorische prijzen, de Karel van Manderprijs en de Jan van Gelderprijs, uit
- ♦ **PUBLICEERT** het Bulletin Kunsthistorici
- ♦ **ORGANISEERT** de jaarlijkse Kunsthistorische Dag, diverse workshops, webinars en (netwerk)borrels

Als lid van de VNK:

- ♦ **HEEFT** u toegang tot het grootste netwerk van professionele kunsthistorici
- ♦ **KUNT** u (met korting) deelnemen aan onze activiteiten zoals de Kunsthistorische dag, sectieworkshops, netwerkborrels, lezingen en webinars
- ♦ **ONTVANGT** u drie keer per jaar het bulletin Kunsthistorici en tien keer per jaar onze nieuwsbrief

Voor wie?

Lidmaatschap van de VNK staat open voor alle kunst- en architectuurhistorici in Nederland, studenten Kunstgeschiedenis en voor in het kunsthistorische veld actieve organisaties.

Lidmaatschap: € 40,- of € 25,- per jaar (Jong VNK))

Individueel steunlidmaatschap: € 100,- per jaar

Institutioneel lidmaatschap: vanaf € 500,- per jaar

Aanmelden? Vul het lidmaatschapsformulier in via kunsthistorici.nl/lid-worden

INSTITUTIONELE LEDEN VNK:

RIJKS MUSEUM

PAN

AMSTERDAM

Cultural Heritage Agency
Ministry of Education, Culture and Science

TEFAF

MAASTRICHT

De Gijselaar-Hintzenfonds

De Gijselaar-Hintzenfonds

Colofon

Kunsthistorici is een uitgave van de Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici (VNK)

34ste jaargang, nr. 1, januari 2023

Redactiecomissie

Lisette Luijkx (voorzitter)
Froukje van der Meulen
Jochem van Eijdsen
Epcó Runia
Lisa Spooren
Annemieke Hogervorst
Jacolien Wubs
Mascha van Damme

Vormgeving en opmaak

Janna & Hilde Meeus, www.meeusontwerpt.nl

Redactieadres

Mireille de Putter, secretariaat@kunsthistorici.nl

Deze uitgave kwam tot stand met medewerking van:

Eveline Deneer
Frouke van Dijke
Maaïke Rikhof

Bestuur VNK

Drs. Lidewij de Koekkoek, voorzitter
Esther van der Hoorn MA, secretaris
Drs. Marion van der Marel BA,
penningmeester
Drs. Mascha van Damme
Marie Baarspul MA
Lisette Luijkx MA
Bram Donders MA
Suzie Herman MA
Anna Koldewij MA

Abonnement

Een abonnement op *Kunsthistorici* is inbegrepen bij het lidmaatschap van de VNK. De jaarlijkse contributie bedraagt € 40,- en € 25,- (JongVNK), ongeacht in welke maand men zich opgeeft. U wordt verzocht gebruik te maken van de toegestuurde betalingsinstructies. Voor meer informatie kunt u zich wenden tot de ledenadministratie.

Kunsthistorici wordt digitaal verspreid.

Opzegging

Lidmaatschap en abonnement worden jaarlijks stilzwijgend verlengd. Wilt u het lidmaatschap opzeggen? Zorg dan dat uw opzegging vóór 1 januari bij ons binnen is. Opzeggen kan bij secretaris Geerte Broersma: secretaris@kunsthistorici.nl

Ledenadministratie, waaronder (e-mail)adreswijzigingen

Doorgeven aan
secretaris@kunsthistorici.nl

Secretariaat /Communicatie

Vereniging voor Nederlandse Kunsthistorici
t.a.v. Mireille de Putter (medewerker communicatie en publiciteit)
Postbus 90418
2509 LK Den Haag
secretariaat@kunsthistorici.nl

www.kunsthistorici.nl

© Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de afbeeldingen volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, worden verzocht zich tot de redactie te wenden.